

KOMUNISMUS V SSSR

Rusko před rokem 1917

Car Mikuláš II. (1896-1917)

- manželka Alexandra von Hesse (vnučka královny Viktorie), měli pět dětí (viz foto)
- věřil, že car by měl vládnout **autokraticky**
- odmítal reformy
- neměl přirozené vlohy pro vládu a nechápal, jaké změny Rusko potřebuje
- laskavý muž se smyslem pro rodinu

Ruské impérium

- **tajná policie, cenzura**
- nejen Rusové, ale i mnoho různých národností
- Rusko bylo obrovské, ale **zaostalé**
- 80% rolníků žilo v komunách řízených rolnickými radami zvanými *mir*
- příšerné pracovní a životní podmínky, negramotnost
- **nerozvinutý** průmysl, který se ale rychle rozrůstal (ropa, uhlí, železárny)

Rusko-japonská válka 1904-1905

- car měl zájem o Dálný východ
- příčina konfliktu – Korea a Mandžusko
- válka začala japonskou blokadou ruského přístavu **Port Arthur**, kde v tu chvíli kotvila většina ruské flotily
- Japonsko brzy ovládlo moře
- boje v Mandžusku, velké ztráty
- Japonsko zvítězilo – získali Koreu, jižní Sachalin, Port Arthur a významný vliv v Mandžusku, a stalo se novou mocností na Dálném východě
- neúspěch Ruska podlomil carovu autoritu doma

Opozice proti carovi

- **Kadeti** (konstituční demokraté) – střední třída, inspirováni britským politickým systémem
- **Sociálně demokratická strana** – dělníci, založeno na myšlenkách Karla Marxe marxismus =

roku 1903 se strana rozdělila na dva kluby:

- **Menševici** – nevěřili, že by Rusko bylo připraveno k revoluci
- **Bolševici** – vedení Leninem, věřili, že jejich úkolem je začít revoluci
- **Sociální Revolucionáři (eseři)** – radikální rolnické hnutí, věřili v násilí, atentáty, chtěli vzít šlechtě půdu a dát ji rolníkům

Revoluce roku 1905

- roku 1903 došlo k uvolnění cenzury, díky čemuž bylo vydáváno mnoho protivládních novin a letáků
- vládou povolené odbory organizovaly stávky
- vláda začínala ztrácet kontrolu nad situací, napětí sílilo
- poslední kapkou bylo selhání ve válce s Japonskem roku 1905
- to vedlo k mnoha povstáním, např. na křižníku **Potěmkin** nebo pevnosti **Kronštadt**
- **22. ledna 1905 – tzv. Krvavá neděle** – dav 200 000 lidí vedených popem Gaponem přišel k Zimnímu paláci, aby předal carovi petici, přišli v míru a nesli obrázky cara na znamení úcty, ale car v paláci nebyl, stráže (vojáci a kozáci) na ně začali střílet, tisíc lidí zemřelo
- lidé tím byli pobouřeni
- v **říjnovém Manifestu** car povolil **Dumu** (volený parlament), právo svobodného projevu a zakládat politické strany (legálně)
- zároveň ale car uzavřel mír s Japonskem, aby použil uvolněnou armádu k porážce povstání (armáda zůstala carovi věrná)
- roku 1906 car novými zákony moc Dumy omezil

1905-1917 – těžká léta

- car nadále omezoval moc Dumy, a když kritizovali jeho politiku, rozpustil ji
- nový ministerský předseda – **Peter Stolypin** – používal metodu „cukru a biče“ (tvrdá opatření proti kritikům režimu, ale rolníci dostali půdu), tato opatření měla okamžitý efekt
- pro dělníky ve městech se toho udělalo velmi málo
- roku 1911 byl Stolypin zavražděn a car ztratil svého nejschopnějšího ministra
- carevič Alexej trpěl hemofilií a pouze Grigorij Jefimovič **Rasputin** se zdál být schopný ho léčit

ÚLOHA 1:

Co jste již slyšeli o tajemném muži **Rasputinovi** a jeho vlivu na carovu rodinu? (Podle plakátu popište, jak ho viděli ostatní lidé.) Jak podle vás zemřel?

- 1914 – začala první světová válka, Rusko bojovalo na straně _____
- ruský **neúspěch ve válce** a mnoho obětí na bojištích vyvolalo další silnou nevoli veřejnosti, což ještě víc podkopalo carovu autoritu. Navíc na **domácí frontě panoval zmatek** a lidé ve městech trpěli zásadním nedostatkem jídla a uhlí.
- roku 1915 se car ujal velení armády, což jej od té chvíle činilo osobně zodpovědným za vývoj na frontě. To byla závažná chyba. Zanechal carevnu v Petrohradu, aby zatím sama vládla zemi.
- carevna se zdála být zcela pod vlivem Rasputina a dokonce se proslýchalo, že byli milenci (což samozřejmě nebyla pravda)
- nakonec roku 1916 skupina vysoko postavených šlechticů Rasputina zavraždila, ale to již bylo pozdě

Revoluce roku 1917

Březnová revoluce

- v únoru 1917 po celém Rusku vypukly **stávky** a rychle se šířily
- **Duma** ustavila **Prozatímní vládu**, která by řídila zemi, ale car ji vyzval k rozpuštění, což odmítla
- 12. března car rozkázal **armádě**, aby povstání potlačila – ale vojsko odmítlo, což byl rozhodující moment
- někteří vojáci se dokonce připojili k revoluci
- revolucionáři vytvořili **petrohradský sovět**, který se ujal řízení zásobování města
- kdo nyní vlastně vládl Rusku, nebylo jasné – ale zcela určitě to nebyl car!
- **15. března 1917 – car abdikoval**

ÚLOHA 2:

Porovnejte březnovou revoluci 1917 s revolucí v roce 1905:

1. Které faktory měly obě revoluce společné?
2. Které faktory, které hrály roli roku 1917, nebyly v roce 1905 podstatné?
(uvažujte o válkách, armádě, stávkách, jídle, vnímání carské rodiny veřejností, atd.)

- carova abdikace ovšem problémy Ruska nevyřešila
- **Prozatímní vláda**
 - předseda **Alexander Kerenský**
 - snažil se řešit situaci v zemi (např. příslibem svobodných voleb)
 - slíbil spojencům, že Rusko bude pokračovat ve světové válce
- ale lidé sledovali i **petrohradský sovět**, který se choval jako další vláda
- v březnu 1917 se **Vladimír Iljič Lenin** (bolševický revolucionář v exilu) dozvěděl o revoluci a okamžitě se vrátil do Ruska v zapečetěném železničním vagonu z Německa

ÚLOHA 3:

Proč by Německo podporovalo Lenina (také finančně) v jeho revolučním hnutí?

- Lenin přijel do Petrohradu a zahájil bolševický program – ve svých *Dubnových tezích* apeloval, aby lidé podporovali bolševiky a jejich druhou revoluci
- Leninova hesla byla: *Mír, půdu a chléb!*
Všechnu moc sovětům!
- podpora bolševikům rychle narůstala a rolníci na venkově se pokusili vzít aristokracii půdu, ale Prozatímní vláda se je snažila zastavit
- červen 1917 – v Petrohradu propukly nepokoje, a tak Prozatímní vláda použila armádu a nařídila Leninovo zatčení. Lenin uprchl do Finska
- září 1917 – generál Kornilov rozhodl, že přišel čas obnovit vládu, a tak přešel se svou armádou do Petrohradu, aby zbavil Prozatímní vládu moci
- Kerenský byl v zoufalé situaci, protože se proti němu postavila armáda – obrátil se tedy pro pomoc k bolševikům
- bolševici používali své jednotky **Rudých gard** a vojsko generála Kornilova odmítlo bojovat proti sovětu, a tak jeho plán nevyšel

Říjnová revoluce 1917 – bolševická revoluce

(ve skutečnosti proběhla v listopadu, podle gregoriánského kalendáře!)

- vláda Kerenského byla příliš slabá (bez podpory armády, rolníků a dělníků, navíc prohráli válku)
- navíc bolševici lidem slibovali to, co potřebovali nejvíce (chléb, mír, půdu)
- Lenin se rozhodl, že je čas, aby bolševici revolucí převzali moc. Vrátil se do Ruska a začal jednat
- **Rudé gardy** vedené **Leonem Trockým** se zmocnili mnoha strategických míst
- další den už bolševici měli v rukou celý Petrohrad, včetně nádraží.
- **7. listopadu** večer bolševici **vyrabovali Zimní Palác** a uvěznilí ministry Prozatímní vlády. Téměř nikdo nekladl odpor. Kerenský unikl a snažil se získat nějakou podporu armády, ale bez úspěchu. Uprchl tedy do exilu.

ÚLOHA 4:

Proč byli bolševici tak úspěšní? Porovnej říjnovou revoluci 1917 s březnovou.

Leninovo Rusko a občanská válka

ÚLOHA 5:

Za domácí úkol zjistěte, jaký byl život Vladimíra Iljiče Lenina před rokem 1917:

Leninovy reformy

- Lenin věděl, že pokud své sliby nesplní, ztratí podporu veřejnosti stejně jako Kerenský. Okamžitě ustavil **Radu lidových komisařů**. Vydala mnoho dekretů:
 - **půda** patřící carovi, šlechtě a církvi byla **přidělena rolníkům**
 - **továrny** byly předány do rukou dělnictva
 - Rusko **požádalo o mír s Německem**
 - všechny nebolševické **noviny** byly **zakázány**
 - **opozice** (např. Kadeti) byla **zakázána** a její vůdci zatčeni
 - **Čeka** (tajná policie) byla založena, aby zbavila Rusko špiónů a kontrarevolucionářů
 - manželství bylo možno uzavřít bez kněžích a bylo také snadnější se rozvést
- Lenin přislíbil i svobodné volby do nového konstitučního shromáždění a ty se nakonec konaly roku 1917. Ale bolševici nezískali většinu – Lenin proto poslal Rudé gardy, aby shromáždění uzavřely.
- zákony vydával Všeruský sjezd sovětů a Lenin věřil, že ustavení **diktatury proletariátu** by umožnilo počátek pravého komunismu

Mírová smlouva s Německem

- mezitím Trocký měl za úkol vyjednat mírovou smlouvu s Německem. Zpočátku věřili, že revoluce brzy vypukne i v Německu. Ale když se ani v roce 1918 nic nedělo a Němci postupovali vpřed, musel Lenin v **březnu 1918** přijmout podmínky **mírové smlouvy v Brestu Litevském**:
 - ztráta 25% populace
 - ztráta 27% zemědělské půdy
 - ztráta 26% železničních tratí
 - ztráta 75% zdrojů železné rudy
 - reparační ve výši 300 milionů zlatých rublů

Opozice proti Leninovi a občanská válka

- svými činy si Lenin udělal mnoho nepřátel
- koncem roku 1918 se dala dohromady velmi různorodá koalice, jejímž úkolem bylo **zničit bolševiky**. Začalo se jim říkat **Bílí (bělogvardějci)** - v kontrastu s „Rudými.“ Skládali se především ze **sociálních revolucionářů, menševiků, monarchistů, velkých majitelů půdy, kapitalistů a zahraničních vojsk (např. Britů, Francouzů, Československých legií)**
- bolševici měli převahu na západě Ruska, zatímco zbytek země podporoval spíše stranu sociálních revolucionářů a Bílé

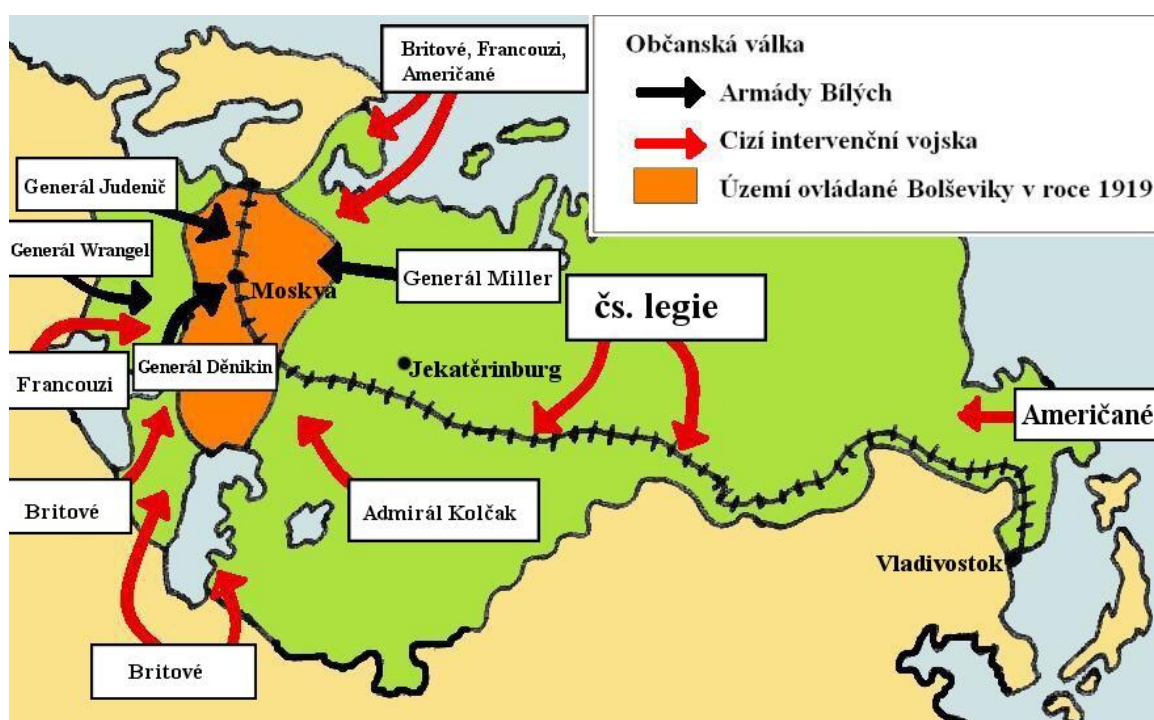
ÚLOHA 6:

Z mapy vypište hlavní pohyby Bílých:

Generál Děnikin –

Admirál Kolčak –

Československé legie –

- **Trockému** se ale překvapivě rychle podařilo sehnat armádu více než 300.000 mužů. Čeka navíc vyhrožovala každému, kdo by se opovážil Bílým pomáhat – lidé to nazvali **rudý teror**.
- Roku 1918 byl **popraven car** s celou rodinou (carevna i jejich pět dětí), protože stále představoval hrozbu pro režim a Bílí se blížili k Jekatěrinburgu, kde byla carská rodina vězněna.

ÚLOHA 7:

Proč se velkokněžna Anastázie stala tak známou?

- Na obou stranách docházelo k zuřivým bojům a krutostem. Nejvíce trpěli dělníci a rolníci.
- Postupně začala získávat převahu Trockého armáda. Koncem roku 1919 byly zničeny Kolčakovy jednotky. I zahraniční intervenční vojska se stáhla, protože se nedokázala dostatečně koordinovat. Trocký se jedno po druhém porazil. Poslední bílá armáda podlehla na Krymu v listopadu 1920 a do konce roku bolševici měli pod svou kontrolou celé Rusko.

ÚLOHA 8:

Proč bolševici vyhráli občanskou válku? Vraťte se ke svým poznámkám a uvažte:

1. výhody Rudých:

2. nevýhody Bílých:

SSSR ve dvacátých a třicátých létech

Leninova hospodářská politika

- **válečný komunismus** – tvrdá ekonomická opatření přijatá bolševiky během občanské války, jejich účelem bylo udržet zásobování měst a Rudé armády jídlem a zbraněmi
 - všechny velké továrny přešly pod řízení státu
 - veškerá výroba byla řízena státem
 - došlo ke zpřísnění disciplíny dělníků a trestem za stávkou mohlo být i zastřelení
 - rolníci museli odevzdávat své přebytky státu
 - státní dohled nad distribucí potravin
 - svobodné podnikání se stalo nezákonným a všechna výroba byla kontrolována státem
- válečný komunismus sice pomohl Rudým gardám vyhrát válku, ale zároveň způsobil obrovské problémy. Odebírání potravin rolníkům vedlo k vážnému nedostatku jídla a katastrofálnímu **hladomoru**, zvláště v roce 1921. Zemřelo sedm milionů Rusů.
- v únoru 1921 došlo k povstání na námořní základně **Kronštadt**, ale bylo poraženo Trockého vojsky.
- v březnu **1921** Lenin ohlásil novou hospodářskou strategii – **Nová ekonomická politika (NEP)**, která do některých sfér ruského hospodářství přinesla zpět trochu kapitalismu:
 - rolníci mohli prodávat přebytek vypěstovaného obilí a platit daně, místo aby obilí odevzdávali přímo státu
 - malé továrny se mohly vrátit do soukromého vlastnictví
 - v menším měřítku byl povolen i obchod
 - těžký průmysl byl i nadále řízen státem (např. železárny, ocelárny a těžba uhlí)
 - NEP byla myšlena pouze dočasně, ale ukázala se jako efektivní a produkce potravin rychle rostla (přesto na ni mnozí bolševici nahlíželi jako na zradu komunismu)
- v roce **1922** vznikl **Svaz sovětských socialistických republik (SSSR)** a Lenin dohlížel na tvorbu nové ústavy
- ale v roce 1923 utrpěl **Lenin** několik mrtvic a roku **1924 zemřel**.

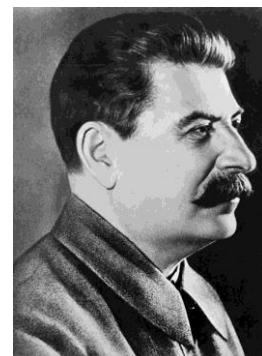
Boj o moc

Bylo potřeba najít nového vůdce. Mezi možné kandidáty patřili:

- Lev **Kameněv**
- Grigorij **Zinověv**
- Nikolai **Bucharin**
- **Leon Trocký**
- **Josef Vissarionovič Stalin**

ÚLOHA 9:

Za domácí úkol najděte informace o životě Josefa Vissarionoviče Stalina před rokem 1924.

- Aby se dostal na nejvyšší post, musel se Stalin **zbavit konkurentů**. Roku 1923 začal svou kariéru v Komunistické straně jako samotář. Po Leninově smrti se pečlivě ukazoval jako ten nejvíce truchlící. Brzy nato utvořil s Kameněvem a Zinověvem triumvirát za účelem zbavit se Trockého a Bucharina. Trocký byl zbaven funkce válečného komisaře. Poté se Stalin obrátil proti Zinověvovi a Kameněvovi a spojil se proti nim s Bucharinem! Během dalších let byli Kameněv, Zinověv, Trocký a Bucharin z Komunistické strany vyloučeni. Nakonec byl Trocký roku 1929 vyhnán přímo ze SSSR a Stalin se stal neoddiskutovatelným vůdcem strany (a tudíž i celého SSSR).

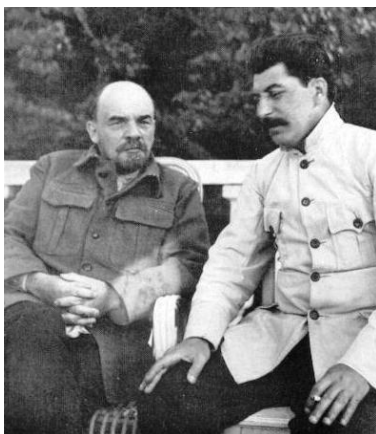
Modernizace SSSR

- Stalin ukončil Leninovu NEP a uvedl sérii **pětiletých plánů (pětiletok)** tvořených státem. Plány se řídila ekonomika celého SSSR a byly velmi ambiciózní.
 - první pětiletka (1928-1932) – byla zaměřena na **těžký průmysl** a ačkoliv cílů nebylo dosaženo, výroba vzrostla díky přírodním zdrojům
 - druhá pětiletka (1933-1937) – postavená na úspěchu první pětiletky, těžký průmysl byl stále a prvním místě, také těžba, doprava, moskevské metro a zemědělství (těžký průmysl zde přispěl traktory)
 - třetí pětiletka začala roku 1938, ale byla přerušena druhou světovou válkou
 - v celkovém měřítku byly pětileté plány **neúspěšné**:
 - byly velmi neefektivní, umožňovaly velké plýtvání (penězi, pracovními silami, materiálem, časem)
 - nezaměstnanost neexistovala, protože nepracovat bylo nezákonné, i pro ženy
 - vězňové (i politici) museli pracovat na gigantických projektech, např. přehradách, lidské ztráty byly obrovské (např. sto tisíc mrtvých při stavbě Bělomořského kanálu)
 - život byl těžký, disciplína v továrnách přísná
 - aby povzbudila lidi k práci, používala strana velmi účinnou **propagandu**, např. horník Alexej Stachanov získal titul *Hrdina socialistické práce*
- **Kolektivizace** měla zmodernizovat zemědělství
 - **traktory** se používaly ve velkém
 - rolníci museli odevzdat svou půdu do kolchozů
 - **kolchoz** byl velká kolektivní farma, 90% produkce odkupoval stát
 - **kulaci** (majitelé půdy, statkáři) proti tomu bojovali, ale byla proti nim použita síla, změnilo se to na sociální válku a mnoho jich bylo uvězněno nebo skončilo na Sibiři (a jejich majetek byl zkonfiskován)
 - kolektivizace **skončila** chaosem a strašlivým **hladomorem v letech 1933-1934**. Zemřely miliony lidí.
 - do roku 1941 již byla téměř všechna země zahrnuta do kolektivního systému

Udržování moci

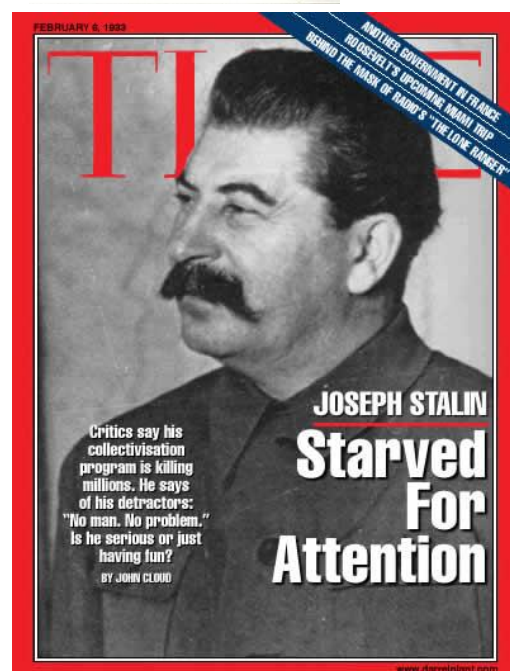
- roku 1936 vznikla **nová ústava**
 - zahrnovala svobodu projevu a svobodné volby
 - jednalo se však pouze o „kosmetickou“ záležitost, protože mohli být voleni jedině komunističtí kandidáti a vydávat se směly jen některé noviny
- **pronásledování a čistky**
 - sloužily k odstraňování Stalinových odpůrců a kritiků režimu
 - vláda terorů

- **politické procesy** – Kameněv, Bucharin, Zinověv (byli přinuceni uznat, že jsou velezrádci)
- **NKVD (tajná policie)** ohrožovala každého (noční domovní prohlídky a zatčení, lidé mizeli a byli i mučeni)
- nikdo si nemohl být jist, lidé se navzájem špehovali a donášeli na sebe
- **čistky v armádě** – armáda byla zbavena mnoha schopných generálů, což se za druhé světové války stalo osudným
- **gulagy** – pracovní tábory, zvláště pro politické vězně, do roku 1934 zde skončilo 18 milionů lidí
- **propaganda** - plakáty, rádio, školy (Pionýři) atd.
- **cenzura** - noviny, časopisy, knihy, spisovatelé byli pronásledováni
- **náboženství zakázáno**, kněží pronásledováni
- **Stalinův kult osobnosti**
 - nahrazoval náboženství
 - Stalin pracoval na své oblíbenosti a díky dobré propagandě v něj lidé věřili
 - dějiny SSSR byly přepsány tak, aby Lenin a Stalin byli jedinými hrdiny revoluce (někdy byli lidé doslova „vymazáni“ z historie – viz foto níže)
 - Stalin se prezentoval jako Leninův nejbližší přítel (viz foto níže)
 - Stalin byl všude (sochy, fotografie, názvy ulic a měst, poezie atd.) (viz plakát níže)

ÚLOHA 10:

Prohlédněte si titulní stranu časopisu Time, který vyšel roku 1933 v USA. Na co hlavní titulek naráží? Jakou měl Stalin pověst v zahraničí?

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

OPAKOVÁNÍ

ÚLOHA 11:

Uved'te několik důvodů, proč bylo Rusko na počátku 20. století ekonomicky a sociálně zaostalejší než zbytek Evropy:

ÚLOHA 12:

Jakou úlohu sehrála první světová válka v dějinách Ruska?

ÚLOHA 13:

Co si pamatujete o vzniku a dalších osudech československých legií?

ÚLOHA 14:

Jak se od sebe lišily Leninova a Stalinova hospodářská strategie?

ÚLOHA 15:

Jaké nástroje používal Stalin k udržení moci?